

1.5. Молода сім'я та сімейні орієнтації молоді

Законодавчо поняття «молода сім'я» визначається як подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років або як неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 35 років⁹⁵. Створення молодої сім'ї відбувається шляхом оформлення шлюбних стосунків. Цивільним Кодексом України встановлено мінімальний шлюбний вік: 18 років для чоловіків та 17 для жінок⁹⁶. Тобто шлюбний вік молоді збігається з різними періодами життя (здобуття освіти, професії, соціального становлення тощо), що суттєво впливає на сімейні орієнтації.

---

⁹⁵ Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» N 2998-XII, 05.02.1993, Ст. 1

⁹⁶ Сімейний Кодекс України, Ст. 22 «Шлюбний вік»

Аналізуючи сімейні орієнтації молоді України за період з 1991–2011 рр. слід зазначити, що багатодітність для української родини не є пріоритетною, у багатьох областях країни переважають сім'ї з однією дитиною, зростає кількість бездітних пар. Причини такої ситуації мають різний характер і пов'язані з цілим рядом екологічних (Чорнобиль), соціально-економічних (світова криза) та соціальних факторів (коли багатодітність не є престижною формою соціального інституту, а вважається проблемою кризових сімей або сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах).

За результатами різних досліджень, проведених протягом двадцяти років, можна зробити висновок, що цінність сім'ї і довіра до неї все ще залишаються стабільно високими. Наприклад, за даними Інституту соціології НАН України, протягом 1994–2008 рр. сім'я, за рівнем довіри у населення, займає перше місце серед усіх соціальних інститутів. Індекс довіри до неї в опитуванні населення 2008 року складав 4,6 %, тоді як до церкви — 3,5 %, колег — 3,5 %, засобів масової інформації — 2,9 %, міліції — 2,4 %, уряду — 2,4 %⁹⁷.

За результатами опитування «Ціннісні орієнтації молоді», здійсненого Українським інститутом соціальних досліджень у грудні 1997 р.⁹⁸, на першому місці серед речей, особливо значущих для молодих людей, виступає сім'я та родичі: дуже важливими їх назвали 85 % опитаних. Лише 5% вважають створення сім'ї непотрібним. Відповідаючи на запитання: «для чого люди створюють сім'ю?» респонденти вказують на потребу в спільному житті з близькою, дорогою людиною — 76 %; для народження та виховання дітей — 74 %; для того, аби уникнути самотності — 46 %.

За результатами дослідження⁹⁹, проведеного Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді в 2004 році, міцна сім'я входить до переліку основних цінностей молоді різних вікових категорій (**див. табл. 1.5.1**).

97 Проект «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін», що здійснюється Інститутом соціології НАН України починаючи з 1994 року і по 2010 рік. Генеральний директор проекту — академік НАНУ — В.М.Ворона. Опитування населення України проводяться кожен рік; вибірка сукупність кожного опитування у середньому становить 1800 осіб і репрезентує доросле населення України (віком понад 18 років).

98 Генеральну сукупність у цьому дослідженні складає населення України у віці 15–28 років. Вибіркова сукупність була визначена за багатоступеневим територіально-квотним принципом, з випадковим відбором респондентів на останньому кроці. Для побудови репрезентативної національної виборки територія України була умовно поділена на 12 регіонів. При цьому окремими регіонами були визначені АР Крим і місто Київ. Розмір реалізованої вибіркової сукупності склав 1500 респондентів. При такому розмірі вибіркової сукупності значуща різниця при достовірних 95% складає 1,5–2,6%. Виборка є репрезентативною за регіоном проживання, типом поселення, віком, статтю, освітою респондентів.

99 «Молодь України: культурні запиту та дозвілєва діяльність». Всього опитано 2003 респондентів віком від 14–35 років.

Таблиця 1.5.1

Структура ціннісних орієнтацій молоді різних вікових груп (середньозважені бали за п'ятибальною шкалою)

Життєві можливості	Загалом по масиву	Вікові групи					
		14-17	18-19	20-22	23-25	26-28	29-35
Міцне здоров'я моє (моїх близьких)	4,89	4,87	4,90	4,88	4,89	4,92	4,92
Матеріальний добробут мій (моєї сім'ї)	4,85	4,81	4,88	4,86	4,87	4,82	4,88
Міцна сім'я	4,84	4,80	4,84	4,85	4,85	4,87	4,88
Благополуччя своїх (майбутніх) дітей	4,74	4,63	4,72	4,78	4,80	4,81	4,74
Близькі друзі	4,61	4,67	4,71	4,61	4,53	4,56	4,52
Цікава робота	4,55	4,47	4,50	4,62	4,60	4,64	4,57
Суспільне визнання (повага з боку друзів, колег, співгромадян)	4,34	4,36	4,28	4,41	4,34	4,29	4,28
Підвищення освітнього рівня (інтелектуальний розвиток)	4,31	4,37	4,28	4,31	4,30	4,26	4,24
Створення в суспільстві рівних можливостей для всіх	4,27	4,26	4,20	4,35	4,24	4,28	4,25
Незалежність у справах, судженнях, вчинках	4,18	4,10	4,21	4,27	4,16	4,19	4,23
Сприятливий морально-психологічний стан у суспільстві	4,13	4,03	4,11	4,19	4,11	4,22	4,24
Державна незалежність України	4,02	4,06	3,97	4,06	4,00	3,99	4,00
Демократичний розвиток країни	4,01	3,88	3,96	4,10	4,09	4,10	4,11
Можливість займатися спортом, фізичною культурою, розвиватися фізично	3,94	4,01	3,96	3,98	3,88	3,90	3,78
Розширення культурного кругозору, залучення до культурних цінностей (через мистецтво, художню творчість, хобі тощо)	3,91	3,90	3,91	3,98	3,91	3,90	3,89
Відсутність значного соціального розшарування (багаті-бідні, вищі-нижчі верстви суспільства)	3,87	3,77	3,84	3,92	3,82	4,03	3,95
Національно-культурне відродження	3,86	3,81	3,80	3,92	3,87	3,94	3,91
Можливість підприємницької ініціативи (створення приватних підприємств, заняття бізнесом, фермерство)	3,85	3,76	3,83	3,98	3,96	3,89	3,84
Можливість висловлювати думку з політичних та інших питань, не побоюючись за особисту свободу	3,74	3,66	3,71	3,88	3,70	3,75	3,76
Можливість критики і демократичного контролю рішень владних структур	3,50	3,38	3,49	3,55	3,54	3,58	3,59
Участь у релігійному житті (регулярне відвідування церкви, богослужінь, дотримання релігійних обрядів тощо)	3,05	3,10	2,99	3,06	3,03	2,98	3,02
Участь у діяльності політичних партій і громадських організацій	2,77	2,83	2,82	2,83	2,67	2,73	2,61

Аналізуючи, наскільки сім'я є важливою для сучасної української молоді, необхідно враховувати гендерні відмінності у сімейних орієнтаціях. З матеріалів щорічної Державної доповіді про становище сімей в Україні¹⁰⁰ видно, що для жінок сім'я складає більшу цінність, аніж для чоловіків (див. табл. 1.5.2).

Таблиця 1.5.2

Цінності українських жінок та чоловіків, 2007р., %

Цінності	Чоловіки		Жінки	
	%	Місце в Ієрархії	%	Місце в Ієрархії
Створення сім'ї	49	2	80	1
Матеріальне забезпечення сім'ї	51	1	35	7
Щастя власних дітей	40	5	77	2
Власне здоров'я	43	4	40	4
Відвертість у взаєминах	32	6	39	5
Наявність постійної роботи	44	3	19	9
Спокій і затишок у родині	21	10	41	3
Професійне зростання	31	7	8	13
Наявність власного помешкання	23	9	14	11
Задоволення сексуальних потреб	29	8	10	12
Цікава і творча робота	20	11	16	10
Власний зовнішній вигляд	9	16	37	6
Кохання	11	15	34	8
Добре харчування	21	10	6	15
Цікаве та веселе дозвілля	15	13	6	15
Участь у громадському житті	13	14	6	15
Культурне та духовне Самовдосконалення	8	17	10	12
Постійне підвищення рівня знань	9	16	7	14
Інше	1	18	1	17

Можна стверджувати, що сам факт створення сім'ї є дуже важливим як для жінок (перше місце у структурі загальних цінностей), так і для чоловіків (друге місце). Але інші цінності, пов'язані з сімейним життям, мають доволі різне значення для жінок і чоловіків, що обумовлено відмінностями у виконанні ролей чоловіка та дружини.

У порядку зменшення значущості для жінок найбільш важливі такі сімейні цінності: «щастя власних дітей», «спокій і затишок у родині», «відвертість у взаєминах», «матеріальне забезпечення сім'ї», «кохання», «наявність

¹⁰⁰ Становище сімей в Україні (за підсумками 2000-2009 років): Щорічна державна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики/ Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний інститут розвитку сім'ї та молоді. – Київ, 2010

власного помешкання», «задоволення сексуальних потреб», «добре харчування», «цікаве та веселе дозвілля».

У чоловіків ієрархія цінностей стосовно сімейного життя має значно інший вигляд. Цінності сімейного життя (у порядку зменшення значущості) йдуть у такої послідовності: «матеріальне забезпечення сім'ї», «щастя власних дітей», «відвертість у взаєминах», «задоволення сексуальних потреб», «наявність власного помешкання», «добре харчування», «цікаве та веселе дозвілля», «кохання».

Таким чином, структура сімейних цінностей жінок спрямована переважно на емоційну підтримку членів родини та піклування про них. Структура сімейних цінностей чоловіків має матеріально-прагматичний характер.

Наразі, за даними Департаменту сімейної та гендерної політики, спостерігається збільшення середнього віку укладання шлюбу. Наприклад, у порівнянні з 2006 р. у 2009 р. цей показник збільшився у чоловіків з 29,6 до 30,2 року, у жінок — з 26,7 до 27,3, тобто на 0,6 року; а середній вік реєстрації першого шлюбу збільшився у чоловіків з 25,4 року до 26,3 року, у жінок — з 22,8 до 23,7 року, тобто на 0,9 року.

Підвищення віку взяття шлюбу є фактором, що певною мірою «гальмує» розвиток сімейної структури. Водночас в Україні шлюб все таки є більш молодшим ніж у більшості європейських країн. Так, якщо у нас у 2009 р. 16% наречених були віком до 20 років, то в Італії, Іспанії, Норвегії, Швеції та Чехії таких було всього 2%, а у Польщі, Португалії, Латвії, Словаччині, Естонії 4–6%.

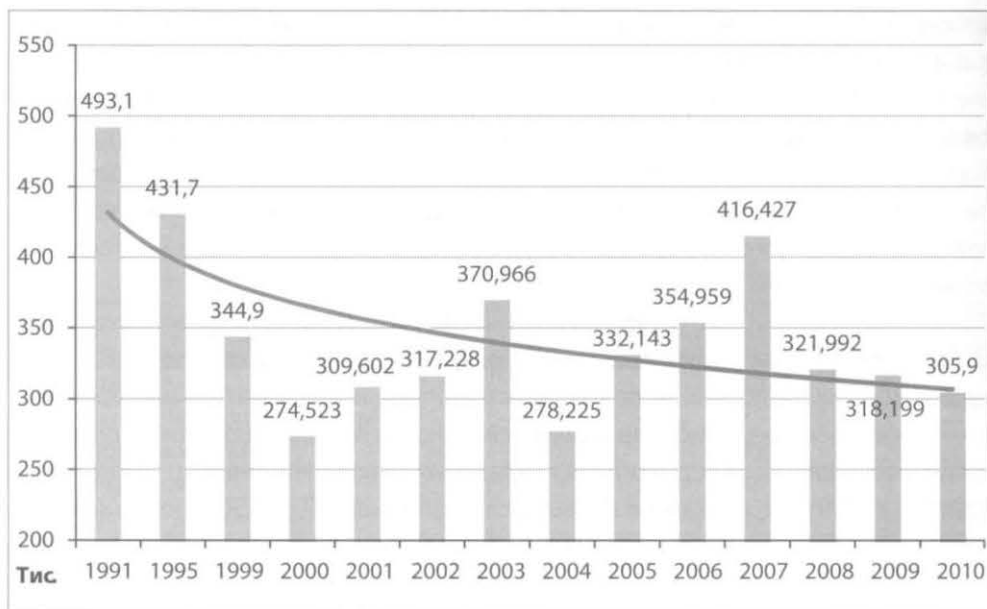
Слід зазначити, що на сучасному етапі в нашій країні відбувається поступова зміна вікової моделі шлюбності, простежується чітка тенденція до скорочення ранньої шлюбності, підвищення віку реєстрації шлюбу.

В умовах ринкового середовища все більша частина молоді відкладає шлюб до закінчення періоду навчання, придбання професії, працевлаштування¹⁰¹. Так, середній вік жінки при вступі до шлюбу в 2009 р. порівняно з 1994 р. зріс більш ніж на 2 роки і становив 27,44 років. Середній вік вступу до шлюбу серед чоловіків також має тенденцію до зростання, навіть більш помітну: за останні 16 років різниця склала 2,34 роки, а середній вік чоловіків, що одружуються, перетнув 30-річну межу і досяг 30,35 років¹⁰². Загалом близько 80% всіх тих, хто бере шлюб — молодь у віці до 35 років: у 2010 р. 79,5% чоловіків і 85,8% жінок, які взяли шлюб, мали вік до 35 років; а щодо перших шлюбів — молоді більше 93%.

Кількість укладених шлюбів протягом 1995–2010 рр. в Україні скоротилася більш ніж на 29%: з 431 731 у 1995 р. до 305 933 у 2010 р. (**див. мал. 1.5.1**).

¹⁰¹ Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е.М.Лібанової. — К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. — 248 с.

¹⁰² Молодіжна сімейна політика в Україні. / Ничипоренко С.В. — Умань: Видавець «Со-чінський», 2011. — 217 с.

Мал. 1.5.1. Кількість шлюбів, зареєстрованих в Україні, загальний коефіцієнт шлюбності та тенденція його змін у 2000–2010 рр.

Середня кількість шлюбів на 1000 жителів України у 2000 р. була найменшою за весь період після Другої світової війни. Показник шлюбності був нижчим і порівняно з високим 1996 р. (6,0 %), коли згідно з традиціями значна частина шлюбів не відкладається.

Втім, багато молодих людей прагнуть почати подружнє життя з незареєстрованого шлюбу, сприймаючи його як випробувальний етап у шлюбних стосунках, проте в подальшому планують офіційно оформити подружні стосунки. Цей показник збільшується з віком: близько 41% молодих людей віком 15–24 роки налаштовані на «випробувальний термін» подружнього життя, у віці 25–29 років частка таких становить 55%, а у віці 30–34 роки — 64 %.

Лише невелика частина молоді планує повністю відмовитись від реєстрації шлюбу, віддаючи перевагу неофіційним подружнім стосункам: близько 2% у віці 15–24 роки і 5% віком 25–34 роки. Більше налаштовані на незареєстрований шлюб хлопці: майже 4% чоловіків 15–29 років планують жити у незареєстрованому шлюбі, відмовляючись від його подальшої реєстрації; серед жінок — менше 1,5% (**див. мал. 1.5.2**).

Мал. 1.5.2. Розподіл молоді, яка планує вступ до шлюбу, за формою шлюбних всстосунків, на які вона налаштована, %

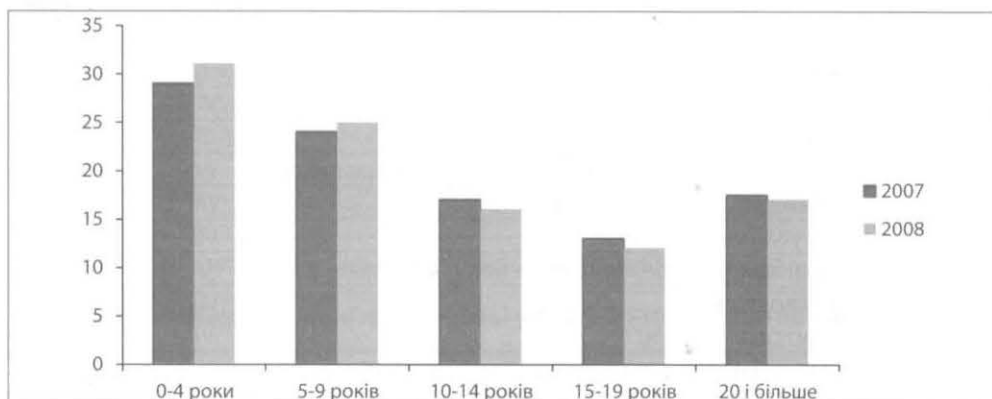
(за даними дослідження «Сім'я і діти», 2008 р.)

Сімейні орієнтири молоді¹⁰³ у 2010 році мали наступні тенденції: майже 96% молоді 15–19 років не має досвіду подружнього життя, у 20–24 річних таких 66% осіб, серед 25–29-річних — 60%, серед 30–34-річних — 78%.

Традиційно для нашої країни, коли саме дівчата починають подружнє життя раніше за хлопців, але ця тенденція простежується тільки серед молоді 15–24 років¹⁰⁴.

Наша країна характеризується доволі високими показниками рівня розлучуваності, хоча протягом останніх десятиліть спостерігається поступове зменшення абсолютних показників зареєстрованих розлучень.

Так, їх кількість за 1995–2009 рр. зменшилась більш як на 25%. Найбільше розлучень відзначається саме в молодих сім'ях: частка розлучень у віці до 34 років включно становить більше 60% від загальної їх кількості (див. мал. 1.5.3).

Мал. 1.5.3. Розподіл розлучень за тривалістю шлюбу в Україні в 2007-2008 рр., %

¹⁰³ Соціально-демографічне дослідження «Молодь України: спосіб життя та ціннісні орієнтації» (2010 рік)

¹⁰⁴ Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е.М.Лібанової. — К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. — 248 с.

Статистичні дані свідчать про те, що середня тривалість розірваного шлюбу в Україні у 2008 р склала 11,47 року. Причому доводиться констатувати, що досить значна частка сімей розпадається у перші ж роки свого існування. За даними соціально-демографічного дослідження (2010 р.), майже кожен десятий молодий українець у віці 25–34 роки має негативний досвід подружнього життя, тобто є розлученим. При цьому для близько 9% тих, хто перебуває у шлюбі, цей шлюб не є першим (8,6% одружених чоловіків і 9,6% заміжніх жінок). Перебувають у другому (дуже рідко — у третьому) шлюбі респонденти після 25 років, а серед одружених 30–34-річних — 14%. Отже, розлучення з подальшим взяттям нового шлюбу стає поширеною поведінкою для української молоді.

Шлюбні орієнтації молодих українців обумовлює ієрархія мотивів, з яких береться шлюб. Сучасні дослідники виділяють три великі групи мотивів¹⁰⁵: емоційно-етичні — це кохання і спільність інтересів; мотиви самореалізації, до яких відносяться: народження дітей, можливість тривалого спілкування з іншою людиною, самопізнання, пізнання іншої людини і т.п.; мотиви обов'язку: народження дітей, прагнення легалізувати інтимні міжособистісні стосунки, порядність, коли шлюб стимулюється думкою найближчого оточення і відповідальністю перед близькими людьми тощо. Деякі дослідники виділяють ще одну групу шлюбних мотивів — мотиви дефіциту¹⁰⁶. Аналізуючи мотиви вступу до шлюбу сучасних молодих українців, варто звернути увагу на їх гендерні відмінності (*див. табл. 1.5.3*).

Таблиця 1.5.3

Ієрархія¹⁰⁷ мотивів вступу до шлюбу (думка неодружених респондентів), 2002 р.

Мотиви вступу до шлюбу	Ієрархія мотивів	
	Жінки	Чоловіки
Отримання соціального статусу одруженої особи	VI	VII
Можливість жити разом з коханою людиною	I	I
Бути незалежним від батьків і батьківської сім'ї	VII	V
Народження дітей	III	II
Можливість присвятити себе іншій людині, зробити її щасливою	IV	IV
Можливість підвищити свій соціальний статус	VIII	VIII
Легалізація сексуальних стосунків	VII	VI
Можливість фінансового забезпечення з боку подружжя	V	IX
Поліпшення житлових умов	VII	VIII
Можливість само реалізуватися	VI	V
Життя з людиною, яка поділяє мої погляди, смаки, життєві цінності	II	III

¹⁰⁵ Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений. Курс лекций. — М.: Апрель-Пресс, «ЭКМО-Пресс», 2000. — 512 с.

¹⁰⁶ Кляпець О. Я.. Психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. — К., 2000. — 238 с.

¹⁰⁷ Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. — К., — «Столиця». — 2002. — С. 76.

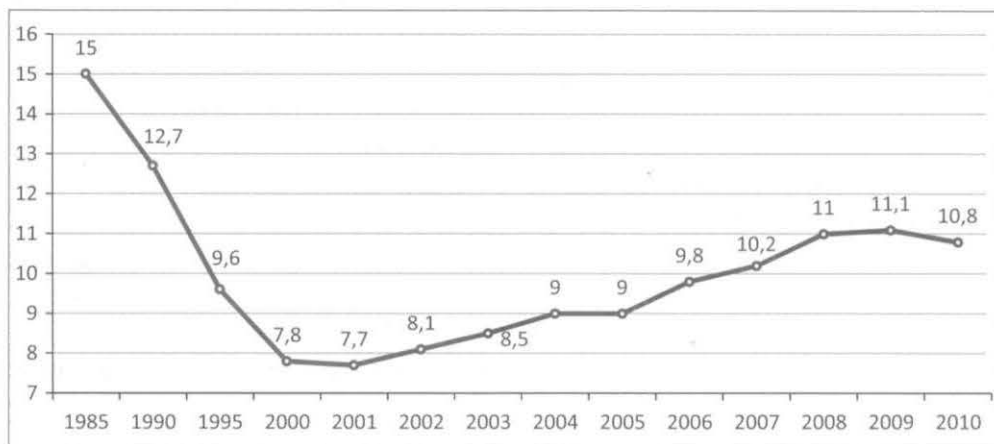

Нині в Україні шлюб як соціальний інститут ґрунтується на романтичній любові, бажанні мати дітей і не бути самотнім, знайти людину зі спільними поглядами, цінностями й нормами. Однак при цьому результати досліджень показують, що українські жінки доволі високо цінують можливість із вступом до шлюбу отримати фінансову підтримку з боку чоловіка.

Такі мотиви потребують подальшого вивчення задля з'ясування того, що формує таку ситуацію — складна економічна ситуація в країні та неможливість отримати гідну роботу, чи якісь інші, більш глибинні мотиви. Як вже зазначалося, яскравим ілюстратором змін у сімейних орієнтаціях молоді України є зниження рівня народжуваності, який компенсує смертність лише наполовину. Загалом зниження народжуваності, втрата традицій багатодітності є характерними ознаками демографічної ситуації в країні.

Не зважаючи на те, що у 2002–2010 рр. відбулося певне збільшення чисельності народжених, розмови про перелом у тенденціях народжуваності не мають підстав.

Експерти свідчать, що така ситуація є наслідком так званої «компенсації» відкладених у кризові роки народжень. Крім того, частіше зумовлена й вступом у дітородний вік більш численних контингентів жінок (1983–1988 рр. народження), а також результатом введення з 1 квітня 2005 р. значної за розміром допомоги жінкам у зв'язку з народженням дитини (*див. мал. 1.5.4*).

Мал. 1.5.4. Народжуваність в Україні у 1985–2010 рр. (на 1000 населення)
(за даними Державної служби статистики України)

Переважає більшість дітей в Україні (більше 90%) народжується матерями віком до 35 років, у тому числі більше 60% — 20–29 років.

Загалом в останнє десятиліття відбувається перерозподіл внеску різних вікових груп жінок у сумарний показник народжуваності. Якщо у 1991 р. 58,8% сумарної народжуваності забезпечували молоді жінки віком до 24 років,

у 2000 році цей показник становив 58%, то у 2010 р. їх внесок знизився до 45,5%. Натомість у сумарному рівні народжуваності невинно підвищується частка народжуваності 25–34-річних жінок: з 36,6% у 2000 до 51,2% у 2010 р.

Одним з ефективних шляхів дослідження ступеню готовності молодих сімей до народження і виховання дітей є з'ясування їх дітородних намірів. Найпоширенішою характеристикою дітородних орієнтацій є бажана кількість дітей, під якою розуміють кількість дітей, яку хотів би мати респондент за наявності необхідних умов, виходячи лише з його особистих схильностей (тобто без врахування конкретних життєвих обставин, зокрема матеріальних умов, що наразі склалися).

За результатами соціально-демографічного дослідження «Молодь України: спосіб життя та ціннісні орієнтації» (2010 р.), найчисельнішою виявилася група опитаних, які висловили бажання за наявності необхідних умов народити дві дитини (54,2%). Близько 15% зауважили, що навіть за наявності таких умов вони хотіли б мати лише одну дитину; 11,9% — трьох дітей і лише незначна частка (2,0%) — чотирьох і більше. Значну групу респондентів утворюють ті, хто не зміг чітко відповісти на питання про бажану кількість дітей і повідомив, що за наявності необхідних умов вони матимуть стільки дітей «скільки народиться» (6,3%), а от 9,1% опитаних, хоча і планували обмежити кількість дітей у своїй сім'ї, однак «не знали» скільки дітей вони хотіли б мати¹⁰⁸.

Ці дані практично не відрізняються від отриманих у 2007 р. Так, за даними дослідження «Молодь України: червень 2007 р.»¹⁰⁹, проведеного Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді, молодь хотіла б мати в середньому дві дитини (57%), трохи менше 26% виявили бажання мати одну дитину та 12% — трьох дітей, чотири й більше — лише 2% респондентів. Взагалі не хочуть мати дітей 3%.

Згідно з результатами спеціального вибіркового соціально-демографічного обстеження «Сім'я і сімейні відносини, 2009»¹¹⁰, половина респондентів дітородного віку (15–49 років) планувала мати двох дітей; 27,0% опитаних мали намір народити лише одну дитину; схильність до багатодітності — народити три або більше дитини — виявили 9,4%; близько 2% не хотіли б обмежувати кількість дітей у своїй сім'ї і відповідали, що матимуть стільки дітей, скільки народиться.

На жаль, досить значною виявилась частка тих, хто не мав чітких дітородних орієнтацій. Це може свідчити про не сформованість у молоді потреби у ді-

¹⁰⁸ Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е.М.Лібанової. — К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2010. — 248 с.

¹⁰⁹ Дослідження проводилось з 25 червня по 13 липня 2007 року в усіх областях України. Вибірка становить 1800 респондентів віком від 14 до 35 років.

¹¹⁰ Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. — К.: ТОВ «Основа-Принт», 2009

тях. Проте більшість дослідників вважає, що саме ця група може виявитися найбільш чутливою до заходів, спрямованих на стимулювання народжуваності.¹¹¹

Все частіше молоді люди, які вступили до шлюбу, відкладають народження первістка до того часу, коли будуть спроможними забезпечувати не тільки себе, а й ще одного члена сім'ї.

Так, згідно з результатами щорічних вибіркових обстежень умов життя домогосподарств, частка домогосподарств, у складі яких проживали діти віком до 18 років, щороку зменшується. У 2009 році порівняно з 2000 роком вона зменшилася на 13,3 % та становила 37,8 %.

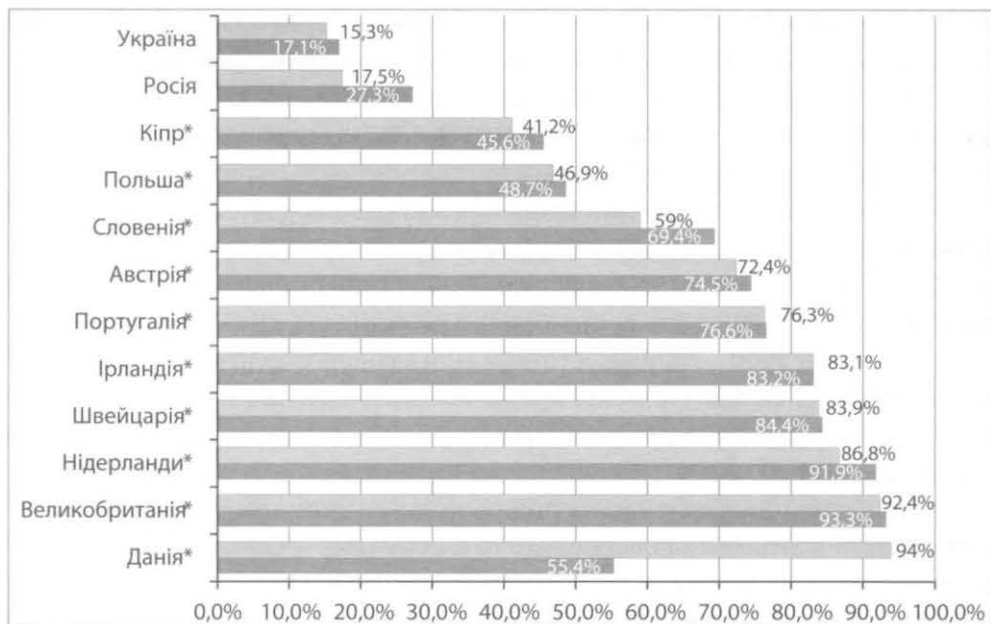
За період 2000 – 2009 рр. істотних змін зазнала структура сімей за кількістю дітей у їх складі. На жаль, маємо констатувати, що найпоширенішим в Україні типом сімей є однодітні. Причому кількість сімей, які обмежуються народженням і вихованням лише однієї дитини, з року в рік суттєво збільшується. Якщо 2000 року частка родин з однією дитиною серед усіх домогосподарств з дітьми складала 61 %, то в 2009 році — вже 72,1 %; а частка домогосподарств з двома, трьома та більше дітьми зменшилася з 33,3 % до 24,2 % та з 5,7 % до 3,7 % відповідно. Кількість сімей з трьома і більше дітьми швидко зменшується (за даними переписів, з 668,3 тис. сімей у 1989 р. до 396,2 тис. сімей у 2001 р.).

Вже можна стверджувати, що основним типом сім'ї в країні стала однодітна. Прогноз щодо збільшення кількості багатодітних (принаймні з трьома дітьми) сімей невтішний. Багатодітність у більшості населення, зокрема молоді, асоціюється з бідністю та соціальною неуспішністю.

Результати Європейського соціального дослідження¹¹² (ЕСС-2006), в якому Україна приймала участь, також не дають підстав для оптимізму. У всіх 23-х країнах більше половини респондентів (55% від 42 000) не засуджують добровільну бездітність. В Україні таких 15,3 % від загального числа опитаних (*див. мал. 1.5.5*).

111 Henriette Engelhardt. *Fertility Intentions and Preferences: Effects of Structural and Financial Incentives and Constraints in Austria*. 2004. <http://paa2005.princeton.edu/download.aspx>

112 www.europeansocialsurvey.org

Мал. 1.5.5. Частина респондентів, які не засуджують людей, які вирішили ніколи не мати дітей, % осіб до загальної кількості осіб, які відповіли на поставлене запитання¹¹³

Ми можемо радіти, що поки наша країна посідає останнє, з-поміж опитаних країн, місце. Але у випадку, якщо в Україні радикально не зміниться ситуація з формуванням підвищеної потреби у дітях, через одне-два десятиліття ми доженемо за показником добровільної бездітності європейських «лідерів».

Таким чином, поступове поширення ідеї добровільної бездітності, індивідуальної свободи; плюралізація форм шлюбу (зокрема громадянського); щорічне неухильне збільшення позашлюбної народжуваності; стабільно високий рівень розлучень; поширеність та привабливість такого феномену, як «мати-одиначка»; збільшення середнього віку укладання першого шлюбу — всі ці тенденції, обумовлені радикальними змінами в ціннісних орієнтаціях молодого населення країни протягом останніх двадцяти-тридцяти років.

Можна стверджувати, що сучасна українська молодь має нижчу, ніж попередні покоління потребу в сім'ї та особисту потребу в дітях. Причин стрімкої зміни сімейних орієнтацій молодого населення країни кілька. В першу чергу, це значна зміна вектору цивілізаційного розвитку, обумовленого загальною модернізацією та глобалізацією людства: індустріалізацією, урбанізацією, формуванням суспільства тощо. Інша важлива причина пов'язана зі складною соціально-економічною ситуацією та зміною ціннісних сімейних орієнтацій 90-х років минулого століття.

¹¹³ Джемело: http://www.demographia.ru/articles_N/index.html?idR=20&idArt=1965

Загальна тенденція до зниження цінності сім'ї, навіть за умови її періодичної міграції з однієї позиції на іншу, в загальній структурі ціннісної ієрархії свідчить про те, що Україна, як і більшість розвинутих країн, переживає інституціональну кризу сім'ї.

Тому в найближчій перспективі не варто очікувати виходу країни з демографічної кризи. Змінити цей негативний прогноз можливо лише за умови негайного вироблення сімейно орієнтованої державної стратегії, невід'ємною частиною якої буде цілеспрямована політика формування сімейних цінностей та підвищення престижу повної дво-, три- та більше дитньої сім'ї. А також при сформованій системі підготовки підростаючого покоління до сімейного життя, причому починаючи з початкової школи і до його початку.

Зазначимо, що стратегічною метою модернізованої сімейної політики в Україні має бути зміцнення інституту сім'ї, прискорення виходу з демографічної кризи завдяки популяризації та підтримці повної, середньо дитньої, соціально-економічної та духовно самодостатньої родини.